

Миськова Н. М., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. У статті розкрито роль музично-естетичного виховання, досліджено ефективність формування музичної культури молодших школярів на сучасному етапі становлення початкової школи. Обґрунтовано сутність музичної культури молодших школярів, виділено її структурні компоненти. Охарактеризовано дидактичні особливості формування музичної культури учнів початкових класів та завдання, які ставляться на сучасному етапі реформування освіти.

Ключові слова: музична культура, музично-естетичне виховання молодших школярів, формування музичної культури особистості.

Аннотация. В статье раскрыта роль музыкально-эстетического воспитания, исследована эффективность формирования музыкальной культуры младших школьников на современном этапе. Обоснована суть музыкальной культуры младших школьников, выделены ее структурные компоненты. Охарактеризованы дидактические особенности формирования музыкальной культуры учащихся начальных классов и задания, которые ставятся на современном этапе реформирования образования.

Ключевые слова: музыкальная культура, музыкально-эстетическое воспитание младших школьников формирование музыкальной культуры личности.

Annotation. The article deals with the role of music and aesthetic education, the effectivity of the musical culture of junior pupils formation at the modern stage is investigated. The essence of musical culture of junior schoolchildren is substantiated, its structural components are highlighted. The didactic features of junior pupils' musical culture formation and tasks that are promoted at the present stage of educational reform are characterized.

Keywords: musical culture, musical and aesthetic education of junior pupils, formation of musical culture of the individual.

Розбудова сучасної національної системи освіти спонукає до пошуку і впровадження нових педагогічних підходів, форм і методів, які б відповідали розвитку особистості, сприяли розкриттю її моральних, духовних, розумових і фізичних здібностей. У зв'язку з цим неможливо

переоцінити значення музичного мистецтва і художнього виховання у духовному становленні підростаючого покоління.

Цілеспрямоване формування музичної культури особистості здійснюється в шкільних та позашкільних закладах, що певною мірою ускладнює його виховну цілісність. В музичній педагогіці протягом тривалого часу залишається актуальною проблема пошуку можливостей і напрямів розширення змісту шкільної музичної освіти у позаурочну й позашкільну діяльність [1].

Загальноосвітня школа спрямовує свою діяльність на обов'язкове засвоєння основ музичної культури всіма учнями. Музична школа прагне до виховання культурної людини, яка має стійкі потреби у сфері музичного мистецтва. Є підстави стверджувати, що об'єднання можливостей загальноосвітньої та дитячої музичної шкіл може зумовлювати створення такої системи. Це сприятиме виявленню в кожній дитині її художньо - творчих задатків та обдарувань, розвитку здібностей та формуванню особистісних якостей, вихованню музичної культури особистості.

У сучасній педагогічній теорії і практиці накопичено певну систему знань, які виявляються дійсною науковою основою формування музичної культури людини. У цьому зв'язку вагомим є творчий доробок Платона, Арістотеля, Гвідо Аретинського, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, Г. Гегеля, Г. Плеханова, В. Сухомлинського та ін.

Філософські, педагогічні та психологічні аспекти категорій «музична культура суспільства» та «музична культура особистості» розкрито в роботах М. Кагана, Д. Кабалевського, О. Рудницької, А. Сохора, Г. Тарасова, Р. Тельчарової, С. Уланової та ін., що дозволило з'ясувати сутність та особливості цих складних утворень.

Опорою у вирішенні питань формування музичної культури особистості стали дослідження, присвячені розкриттю природи музики, специфіки музичного сприймання та музичного мислення, суті музичного змісту (Б. Асаф'єв, О. Костюк, В. Максимов, В. Медушевський, Є. Назайкінський та ін.).

Встановлена залежність рівня музичної культури від здатності особистості до сприймання та оцінювання музичних творів (В. Бутенко, Л. Коваль, Г. Падалка, А. Пілічюскас, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.); впливу мистецтва на розвиток духовного світу особистості (Д. Джола, І. Зязюн, В. Кудін, А. Мелік-Пашаєв, О. Олексюк, Г. Панкевич, А. Щербо, О. Щолокова та ін.), розвитку музичності суб'єкта (А. Готсдінер, В. Мясішев, С. Науменко, К. Тарасова, Б. Теплов та ін.); доцільної організації музичного навчання (Б. Брилін, Н. Дяченко, Л. Хлебнікова, М.Фейгін та ін.); від змісту, принципів і методів музично-виховної роботи (Е. Абдулін, О. Апраксина, Е. Бальчітис, О. Верещагіна, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, Л. Масол, С. Ригіна, О. Ростовський та ін.).

Суттєвим внеском у з'ясування напрямів і форм урізноманітнення музичної діяльності на уроці стали теоретичні погляди та практичні рекомендації Е. Башич, З. Жофчака, З. Кодая, М. Леонтовича, Д. Огороднова, К. Орфа, К. Стеценка, Ю. Юцевича та ін.

Соціальна і педагогічна значущість музичного розвитку особистості в умовах взаємодії загальноосвітньої і дитячої музичної шкіл, актуальність і недостатня розробленість цієї проблеми в науковій літературі, та педагогічній практиці, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета нашої статті полягає у науковому обґрунтуванні ефективності організаційно-педагогічних умов формування музичної культури молодших школярів на сучасному етапі розвитку початкової школи.

У загальному процесі естетичного виховання молодого покоління. провідну роль відіграє мистецтво, зокрема музичне – завдяки своїй емоційній насиченості і різноманітності, безпосередньому зверненню до внутрішнього світу людини, її найінтимніших сподівань, очікувань, багатству своїх виявів у житті тощо.

Нині актуалізуються діяльнісний, соціокультурний та комунікативний аспекти естетичного виховання. Мета естетичного виховання виходить за межі формування здатності сприймати і розуміти прекрасне у сферу креативної життєдіяльності.

Безпосередня реалізація виховного потенціалу мистецтва пов'язана з його сприйманням, точніше – залежить від сформованості художньо-естетичного сприймання, бо воно виступає умовою спілкування людини з мистецтвом і тому – умовою здійснення мистецького впливу на особистість, воно є результатом кожного контакту людини з мистецтвом, і нарешті, художнє сприйняття як результат сприймання є невід'ємною часткою кожної з форм художньо-естетичної свідомості – від відчуттів до ідеалу [2, с. 19–21].

Отже, естетичне виховання будемо розуміти як процес взаємодії цілеспрямованого мистецько-педагогічного впливу на особистість, її самовиховання і дії художньо-естетичного оточення, внаслідок якого в особистості розкривається здатність сприймання, активізується ціннісна позиція щодо мистецтва і дійсності, що виявляється у здатності інтерпретувати мистецькі та реально життєві явища художніми засобами, а також у життєтворчості особистості.

Музично-естетичне виховання в сучасних умовах здійснюється на трьох рівнях: елементарному, який забезпечується загальноосвітніми навчальними закладами та позашкільними установами; середньому – забезпечується спеціальними типами навчальних закладів; вищому рівні музичного виховання, що забезпечується вищими музичними закладами. Взаємодія цих закладів з інституціями створення, збереження та накопичення музично-естетичного досвіду забезпечує ефективне функціонування системи музично-естетичного виховання дітей та молоді сьогодення.

Зміст поняття «музично-естетичне виховання» варто розглядати у таких аспектах:

1) музично-естетичне виховання – складова частина духовного розвитку людини, її художньо-емоційної сфери, естетичного ставлення до навколишньої дійсності у процесі формування особистості;

2) музично-естетичне виховання – засіб розвитку музичних здібностей людини, що забезпечують свідоме сприймання творів музичного мистецтва, здатність критичного ставлення до музичних явищ, поширення впливу музики на процеси спілкування людей, покращання їхнього побуту, збереження та примноження національних музичних традицій;

3) музично-естетичне виховання – спеціально організований цілеспрямований процес формування професійних музичних якостей і музично-естетичної свідомості майбутнього музиканта.

Одним з основних напрямів розвитку системи національної освіти є перебудова й удосконалення роботи навчальних закладів, в тому числі й нового типу, створення умов для ефективного впливу мистецтва на виховання духовності підростаючого покоління.

Сучасне музичне виховання орієнтується на формування цілісного ставлення до музичного мистецтва, яке ґрунтується на соціально-художньому досвіді й виявляється через музичну культуру особистості. Різні аспекти сутності музичної культури особистості розглядалися Ю. Алієвим, Д. Кабалевським, Н. Криловою, Л. Масол, А. Сохором, Р. Тельчаровою. Аналіз наукової літератури показав недостатність уваги до розкриття педагогічної сутності категорії «музична культура особистості» та процесу формування цього складного явища.

Вихідним положенням в дослідженні напрямів, умов, особливостей формування музичної культури молодших школярів є виділення музичності, мотиваційної, інформаційної, операційної, оцінної як підсистем музичної культури особистості (Р. Тельчарова). Підсистеми знаходяться у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Їх виділення є умовним, але дозволило розробити критерії та показники ефективності формування музичної культури молодших школярів [3, с. 33–5].

Аналіз теоретичних джерел дозволив розглядати музичну культуру особистості як системне і багаторівневе утворення, педагогічна сутність якого характеризується:

- якістю музичного сприймання та переживання музичних творів;
- прагненням до творчого самовияву в музичній діяльності;
- упорядкованістю та глибиною музичних знань;
- рівнем активного засвоєння різних видів музичної діяльності;
- вибірковим оцінним ставленням до музики.

Процес формування музичної культури особистості як частина загального процесу духовного розвитку людини є керованим соціально-педагогічним

явищем, об'єктивні та суб'єктивні чинники якого знаходяться у нерозривній єдності та взаємозалежності. У цьому процесі чільне місце належить вчителю, який організовує і спрямовує музичну діяльність школярів.

Сутність процесу формування музичної культури особистості полягає у поступовому, безперервному, динамічному розвитку музичних і загальних здібностей та якостей особистості

Формування музичної культури школярів найбільш систематично і цілеспрямовано здійснюють загальноосвітня і дитяча музична школи. Вивчення стану музичного виховання в означених закладах дозволило окреслити коло проблем, які впливають на успішність формування музичної культури учнів, а саме: розбіжність підходів до змістовного наповнення навчально-виховного процесу як у сфері освіти і культури так і серед вчителів обох типів шкіл, відокремленість теоретичних і практичних знань, умінь і навичок, перевантаження школярів, недостатній рівень диференціації навчання, недооцінка важливості вияву й розвитку художньо - творчих здібностей кожної дитини.

У вдосконаленні національної системи освіти взаємодія загальноосвітньої та дитячої музичної шкіл виступає ефективним шляхом досягнення єдиної мети – формування музичної культури особистості як частини її загальної духовної культури; дозволяє розширити коло музичних знань учнів, підняти на вищий щабель навчально-виховний процес, забезпечити належні умови для музичного розвитку школярів.

Для формування музичної культури особистості створено дидактичну модель, яка включає мету (формування здатності до різнобічної музичної діяльності), завдання (розвиток музичного сприймання, підвищення музичної грамотності, виховання стійкого інтересу до музики, розвиток самостійності у музичній діяльності, виховання емоційно-оцінного ставлення до музики), зміст (система знань про музичне мистецтво, види музичної діяльності; система загальних та спеціальних умінь і навичок; досвід музично-творчої діяльності та система логічних прийомів музичного мислення, практичних дій, методів і засобів музичної діяльності; досвід емоційно-оціночного ставлення до музичного мистецтва, навколишнього світу, одне до одного), методи (репетиції, вправлення; метод художньо-педагогічного аналізу; метод «забігання» вперед та «повернення» до пройденого; організації активної творчої діяльності, бесіда, розповідь, ігровий метод, створення проблемних ситуацій, «мікрОВикладання»; оцінні (імпресивні, експресивні); метод наведення і метод художньо-педагогічного спілкування), форми навчання (колективну, групову, індивідуальну); критерії визначення рівнів сформованості музичної культури особистості в контексті п'яти підсистем. З урахуванням розбіжностей у музичному розвитку учнів визначено три рівні сформованості цього складного утворення [4, с. 145–146].

Музичну культуру особистості можна розглядати в кількох аспектах, а саме: як результат впливу музичної культури суспільства, як міру визначення ступеня музичного розвитку суспільства, як умову подальшого художньо-творчого розвитку особистості, як результат специфічної духовно-практичної діяльності людей і спосіб снування та функціонування їх музичної свідомості, як частину загальної духовної культури особистості, як досвід особистості у сфері музичного мистецтва, як сукупність специфічних способів музичної діяльності людей.

Таким чином, процес формування музичної культури особистості полягає у закономірному, поступовому, безперервному розвитку здібностей та якостей особистості; забезпечується взаємодією зовнішніх впливів і внутрішніх структурно-функціональних зв'язків його елементів.

Структурні елементи цього процесу на практиці набувають різного значення і залежать від духовних потреб, можливостей і умов, які надає суспільство та забезпечує сучасна школа; визначають ефективність музичного виховання учнів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Поглибленого вивчення вимагають питання самоорганізації музичної діяльності учнів, шляхів і методів розвитку емоційної сфери школярів у процесі різнобічної музичної діяльності, удосконалення методичної системи музичного навчання в умовах взаємодії різних типів шкіл.

1. Стецюк К. В. Деякі аспекти підготовки фахівців з розвитку музичної творчості учнів / К. В. Стецюк // Новий колегіум. – 2009. – № 1–2. – С. 52–56. **2.** Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початкових класах : Навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський // Інститут змісту і методів навчання. – К., 1997. – 201 с. **3.** Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : Навч. посібник / О. Я. Ростовський. – К. : Лелека, 2002. – 270 с. **4.** Печерська Є. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник / Є. Печерська. – Київ, 2010. – 272 с.

Рецензент: д.психол.н., професор Ставицький О. О.